

Recidivegedrag bij jeugddelinquenten

Welke risicofactoren zorgen bij jeugddelinquenten tot het toenemende
recidivegedrag?

Bachelorthesis Klinische Gezondheidspsychologie

Departement Psychologie en Gezondheid, Klinische gezondheidspsychologie

Universiteit van Tilburg

Kelly Vereijken

ANR: 921983

Begeleider: Prof. dr. S. Bogaerts

Augustus 2011

Abstract

Ondanks de huidige aanpak van het ministerie van Justitie blijft het aantal jeugddelinquenten dat opnieuw herhaaldelijk in de fout gaat groeien. Om recidive te voorkomen is het belangrijk te weten wat de risicofactoren zijn die ervoor zorgen dat jongeren opnieuw recidiveren en welke beschermende factoren de kans op recidive verkleinen. In dit literatuuronderzoek zal worden onderzocht welke risicofactoren en beschermende factoren van invloed zijn en zal er een onderscheid worden gemaakt tussen twee type jeugddelinquenten. Enerzijds de life-course persistent offenders waarbij de jongeren in de kindertijd al beginnen met delinquent gedrag en vaak chronisch criminele leefstijl ontwikkelen, die tot in de volwassenheid doorgaat. Anderzijds de adolescent limited groep die alleen delinquent gedrag vertoont gedurende de adolescentie en welke meestal in de volwassenheid weer stopt.

De risicofactoren die van invloed zijn op recidive bevinden zich op individueel gebied zoals: cognitie, persoonlijkheidskenmerken, historisch verleden, opleiding en intelligentieniveau, psychopathologie, werk en vrijetijdsbesteding. Maar ook contextuele factoren zoals het gezin en familie én de bredere sociale omgeving, bevatten risicofactoren die van invloed zijn op recidive. De belangrijkste verschillen tussen de ontwikkelingspsychologische pathways, is dat de life-course persistent offenders meer psychopathische karaktertrekken vertonen zoals impulsiviteit en een gebrek aan empathie en vaker te maken hebben met een gedragsstoornis al dan niet in combinatie met ADHD. Binnen het gezin komen er bij life-course persistent offenders vaker vormen van fysiek geweld, seksueel misbruik en verwaarlozing voor. Tot slot zorgt het opgroeien in een buurt met veel criminaliteit en het hebben van criminele vrienden er voor dat het delinquent gedrag eerder begint en langer doorgaat tot in de volwassenheid, zoals in dit geval bij de life-course persistent groep.

Sleutelwoorden

Jeugddelinquentie, recidive, adolescent-limited offenders, life-course persistent offenders.

Inhoudsopgave

Pagina

1. Inleiding

1.1 Onderzoeksprobleem	4 - 5
1.2 Aanleiding tot onderzoeksonderwerp	6
1.3 Onderzoeksdoel	6 - 7
1.4 Relevantie en onderzoeksvraag	7

Methode

2.1 literatuuronderzoek	8
2.2 Overzichtstabel	8

Resultaten

3.1 Statische risicofactoren	9 t/m 11
3.2 Dynamische risicofactoren	11 t/m 18
3.3 Beschermende factoren	18 - 19
3.4 Verschillen Dual Taxonomy	20 - 21

Conclusie

21 t/m 23

Discussie

24

Literatuur

25 t/m 29

Inleiding

1.1 Onderzoeksprobleem

Overlast van jongeren is een groot maatschappelijk probleem in Nederland. Uit onderzoek van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Veiligheid en Justitie is gebleken dat ruim 10 procent van de Nederlandse bevolking last heeft van groepen jongeren op straat en dat zelfs 15 procent zich onveilig voelt. Er zijn zelfs hele probleemwijken in Nederland waar mensen

's avonds niet meer de straat op durven, er worden hekken en camera's geplaatst en er geldt een zogeheten samenscholingsverbod, dat jongeren verbiedt in groepen samen te staan. Steeds meer jongeren komen met politie en justitie in aanmerking en worden veroordeeld tot taakstraffen en zelfs tot jeugddetentie. Maar toch blijft jeugdcriminaliteit groeien, blijkt uit politie- en justitiecijfers van het WODC (van der Laan, 2010).

Werden jongeren die erg vaak in de fout gingen voorheen nog gelabeld als 'harde kern' jongeren (Weijers, Hepping & Kampijon 2010), tegenwoordig noemen we jeugddelinquenten die erg vaak recidiveren, ook wel jeugdige veelplegers (Recidive, 2011). Deze term wordt gebruikt als er meer dan 5 processen verbaal tegen een persoon zijn opgemaakt. De definitie van deze jeugdige veelpleger is in 2006 door het Ministerie van Justitie in de Richtlijn voor strafvordering jeugd (2006) worden omschreven als een jongere in de leeftijd van 12 tot en met 17 jaar tegen wie meer dan 5 processen-verbaal zijn opgemaakt waarvan de laatste in het peiljaar.

Het aantal minderjarige dat als 'jeugdige veelpleger' wordt geregistreerd, neemt de laatste jaren snel toe (Tollenaar, Huijbregts, Meijer, & Dijk, 2008). Het aantal jeugdige veelplegers 12-17 jarige is in de periode van 2002 - 2007 zelfs met bijna de helft toegenomen, zo blijkt uit resultaten van de Monitor Jeugdcriminaliteit 2009.

Het aantal jongeren dat voor de eerste keer in aanraking komt met de politie stijgt niet zo sterk als het aantal jongeren dat voor de tweede, derde, vierde keer etc. in aanmerking met politie en justitie komt. Dit herhaaldelijk opnieuw in de fout gaan noemen we recidivegedrag. Uit onderzoek is gebleken dat er een sterkere

toename bestaat van recidivisten, dan van adolescenten die voor het eerst met politie en justitie in aanraking komen, de zogenaamde first- offenders (Van der Laan, 2009).

Is voor alle jeugdige delictplegers dezelfde straf en aanpak van toepassing? Of moet er een onderscheid gemaakt worden voor een meer specifieke aanpak? Volgens de Dual Taxonomy theorie van Terrie Moffitt (1993) bestaat er een tweedeling tussen adolescenten die problematisch anti-sociaal gedrag vertonen. Moffitt maakt een onderscheid tussen twee groepen, welke zij de life-course-persistent offenders en de adolescent- limited offenders noemt. De life-course-persistent offenders, is de kleinste groep van de twee. Deze individuen vertonen problematisch anti-sociaal gedrag al in de vroege kindertijd en dit ontwikkelt zich geleidelijk aan tot een 'chronisch criminele' levensstijl die aanhoudt tot ver in de volwassenheid. In tegenstelling tot de life-course-persistent offenders, begint bij de adolescent-limited offenders het anti-sociale gedrag in de adolescentie en eindigt het vaak al voor, of in de vroege volwassenheid. Tot deze groep behoort de meerderheid van de jeugddelinquenten. Ondanks het onderscheid dat gemaakt kan worden tussen de twee groepen, in leeftijd waarop het anti-sociale gedrag zich voor het eerst begint te vertonen en het verloop van dit probleem gedrag, vindt bij beide groepen recidive plaats. Beide typen jeugddelinquenten gaan vaak meerdere malen opnieuw de fout in, ondanks de maatregelen die worden genomen en de straffen die worden opgelegd.

Om het recidivegedrag onder de jeugddelinquenten te verminderen, is er door het ministerie van Justitie een traject ingezet voor 'effectieve gedragsinterventies' vanuit de What Works-benadering van Andrews en Bonta (1994). Vanuit deze benadering wordt verondersteld dat gedragsinterventies zich moeten richten op ondermeer de achterliggende problemen van jeugdige daders om de kans op herhaling van delictgedrag te verminderen of te voorkomen. Volgens deze What Works-benadering (Andrews & Bonta, 1994) zouden gedragsinterventies en behandeling meer moeten aansluiten bij de risico- en beschermende factoren die de jeugdige daders aanleiding geven tot het in herhaling vallen van delinquent gedrag (van der Laan, van der Schans, Bogaerts & Doreleijers, 2009).

Risicofactoren zijn de factoren die de kans op het plegen van een strafbaar feit of delict vergroten. Beschermende factoren, in tegenstelling tot risicofactoren, verkleinen juist de kans op delinquent gedrag.

1.2 Aanleiding tot onderzoeksonderwerp

De interesse in dit onderwerp is ontstaan omdat ondanks de hardere aanpak van politie en justitie de laatste jaren, de cijfers van criminaliteit in ons land hoog blijven en zelfs stijgen. Je hoort nieuwsberichten in de media en er worden zelfs televisieprogramma's aan gewijd om verdachten op te sporen. In deze berichten valt het op dat het aantal delicten gepleegd onder jongeren erg hoog is. De vraag die dan rijst is wat deze jongeren precies aanzet tot delinquent gedrag. Kunnen de ouders erop aangekeken worden en speelt de opvoeding een rol? Ligt het aan de omgevingsinvloeden en kan het worden toegeschreven aan 'verkeerde' vrienden? Of is het misschien biologisch en/of genetisch bepaald en is er sprake van een bepaalde psychopathologie? En tot slot, spelen afkomst en cultuur een rol in het aanzetten tot delinquent gedrag?

1.3 Onderzoeksdoel

Omdat het aantal recidiverende jeugddelinquenten in Nederland blijft stijgen, is het doel van dit onderzoek om meer inzichten te verkrijgen in de risicofactoren en beschermende factoren voor recidivegedrag. Ook is het voor de ontwikkeling van strafrechtelijke en psychotherapeutische interventies van dit gedrag essentieel om de belangrijkste risicofactoren en beschermende factoren in kaart te krijgen om herval te voorkomen.

Jongeren die vaker delinquent gedrag vertonen worden ook wel 'jeugdige veelplegers' genoemd. Deze term werd door het Ministerie van Justitie gebruikt voor jeugddelinquenten tussen de 12 en 17 jaar. De onderzoeksgroep waar deze literatuurstudie zich op richt, zijn jongeren in de leeftijd van 12 tot en met 18 jaar, die twee of meerdere malen met politie en/of justitie in aanraking zijn gekomen. Gekozen is voor deze leeftijdscategorie omdat binnen deze leeftijdscategorie de jongeren onder het jeugdstrafrecht vallen in Nederland. Het onderzoek zal zich richten op autochtone en allochtone jongeren, zowel jongens als meisjes, die woonachtig zijn in Nederland.

Ook zal er worden onderzocht of er een verschil is in risicofactoren en beschermende factoren voor recidivegedrag, tussen de twee groepen jeugddelinquenten waarin Moffitt een onderscheid maakte in haar Dual

Taxonomymodel, de life-course-persistent offenders en de adolescent-limited offenders.

1.4 Relevantie en onderzoeksvraag

Dit onderzoek is wetenschappelijk relevant, omdat het voor een effectieve werking van interventies nodig is, om voorafgaand te weten wat de achterliggende psychosociale problemen van een jongere zijn, welke factoren er aanwezig zijn die het probleemgedrag in stand houden en hoe hoog en ernstig het risico tot recidive van de jongere is. Interventieprogramma's dienen aan te sluiten bij de achterliggende problemen die het delinquent gedrag in stand houden of bevorderen. De risicofactoren dienen actief aangepakt te worden zodat de kans op recidive kan worden verkleind(van der Laan et al, 2009).

Kennis over beschermende factoren die de kans op recidive verlagen, is belangrijk zodat hier extra aandacht aan kan worden besteed en deze factoren juist kunnen worden bevorderd. Ook moet er een onderscheid gemaakt worden tussen de mate van invloed die de risicofactoren hebben op het recidivegedrag. Hierdoor kan er extra aandacht besteedt worden aan de risicofactoren die de sterkste predictieve waarde hebben voor het plegen van een nieuw delict.

Tot slot is onderzoek naar het verschil tussen beide groepen jeugddelinquenten relevant, om een specifiek onderscheid in interventieprogramma's te kunnen maken.

Om dit onderzoeksdoel te bereiken zal dit onderzoek door middel van een literatuurstudie een antwoord proberen te geven op de volgende onderzoeksvraag: "Welke risicofactoren leiden bij jeugddelinquenten tot recidivegedrag?"

Met als subvragen: "Welke beschermende factoren verkleinen de kans op nieuw delinquent gedrag?"

En "Wat is het verschil tussen de risico en beschermende factoren voor recidivegedrag bij de adolescent-limited offenders en de life-course-persistent offenders?"

Methode

2.1 Literatuur

Dit onderzoek heeft plaatsgevonden op basis van een literatuurstudie. Met behulp van verschillende zoekmachines en zoektermen zijn de wetenschappelijke artikelen en overige informatie gevonden. De literatuurlijsten en referenties van deze gevonden literatuur, heeft ook weer tot bruikbare artikelen en informatie geleid. In tabel 1 bij 3.2 staat een overzicht van de gebruikte zoekmachines, zoektermen, het aantal hits en het aantal gebruikte hits.

De gebruikte zoekmachines zijn 'Get it' voor wetenschappelijke boeken en tijdschriftartikelen. Deze zoekmachine is te vinden via de link 'catalogi en informatiebestanden' op de website www.uvt.nl van de Universiteit van Tilburg. De zoekmachine Google Scholar, is een zoekmachine voor wetenschappelijke informatiebestanden van de site www.google.nl. De internetsite www.wodc.nl is voor publicatie van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Via de zoekmachine op deze website zijn ook veel wetenschappelijke onderzoeksresultaten gevonden die voor dit onderzoek bruikbaar zijn geweest.

2.2 Overzichtstabel

Tabel 1

Zoekmachine	Zoekterm	Aantal treffers	Aantal gebruikt
Get it	Jeugdcriminaliteit	255	1
WODC	Risicofactoren Jeugddelinquentie	71	1
	Recidive Jeugddelinquenten	48	2
Google Scholar	Jeugdcriminaliteit	1150	1
Psych Info	Risk factors delinquency	50	1

3. Resultaten

In een onderzoek van Murray & Farrington (2010) wordt onderzocht welke risicofactoren leiden tot het ontstaan van delinquentie. De meest belangrijke risicofactoren zijn: impulsiviteit, laag IQ en lage schoolprestaties, slecht ouderlijk toezicht, inconsequent en streng ouderlijk toezicht, kille houding van ouders tegenover kind, fysieke kindermishandeling, veel ouderlijke ruzies, verstoorde gezinsstructuur, antisociale ouders, grote gezinnen, laag gezinsinkomen, antisociaal gedrag van mensen om het kind heen, hoge criminaliteitscijfers op school en hoge criminaliteitscijfers in de leefomgeving van kinderen/jongeren. Deze risicofactoren zijn niet alleen van invloed op het ontstaan van delinquent gedrag, maar vaak ook van invloed op het instant houden van het delinquent gedrag.

3.1 Statistische risicofactoren

Uit onderzoek door Andrews en Bonta (1994) kan er een onderscheid gemaakt worden tussen risicofactoren voor recidivegedrag. Zij maakten een onderscheid tussen statische en dynamische risicofactoren. Voorbeelden van statische risicofactoren zijn bijvoorbeeld een langdurige geschiedenis van antisociaal gedrag en delicten, welke wijst op een deviante ontwikkeling. Ook een familiegeschiedenis van criminaliteit en/of gebrekkig ouderlijk toezicht en onvoldoende ouderlijke discipline valt onder statische factoren (Gendreau, Little & Goggin, 1996; Andrews & Bonta, 2003; Hanson & Morton-Bourgon, 2005). Het probleem van statische risicofactoren is dat het factoren zijn die niet door behandeling zijn te beïnvloeden. Statische factoren en historische kenmerken zijn consistente en betrouwbare voorspellers gebleken voor recidivegedrag, vooral op lange termijn. Voorbeelden van deze statische en historische kenmerken zijn onder andere: het aantal eerdere veroordelingen, de leeftijd van de eerste veroordeling, de aanwezigheid van ernstige gedragsstoornissen, een verleden van middelen misbruik en tot slot een cluster B persoonlijkheidsstoornis. Deze persoonlijkheidsstoornis staat bekend als theateraal, emotioneel of grillig gedrag.

De raad van de Kinderbescherming voert bij jeugdige verdachten een basisonderzoek uit om na te gaan in hoeverre er sprake is van mogelijke psychosociale problemen, zodat ze ondersteuning kunnen bieden bij beslissingen

over vervolgstappen voor de jongeren in het jeugdstrafrecht (van der Laan, van der Schans, Bogaerts & Doreleijers, 2009). In dit onderzoek van A.M. van der Laan en anderen is gekeken naar in welke mate de risico en beschermende factoren bij jongeren voorkomen die een basisonderzoek hebben ondergaan. De onderzochte groep bestond uit 632 jongeren die verdacht waren van een geweldsdelict, vermogensdelict of van een overig delict. Van de onderzoeksgroep bestond 82,1% uit jongens en 62,8% was autochtoon van Nederlandse herkomst.

De risicofactoren voor recidivegedrag, ook wel de criminogene factoren genoemd, worden ook hier onderscheiden in statische en dynamische risicofactoren. De statische risicofactoren worden in dit onderzoek ook verder onderverdeeld in twee verschillende componenten: Individuele factoren en gezinsfactoren. Onder individuele factoren vallen de achtergrondkenmerken van de jeugddelinquent en het historische verleden van het probleemgedrag. Uit resultaten van dit onderzoek is gebleken dat voornamelijk het 'man-zijn' een risicofactor is bij achtergrondkenmerken, namelijk 82,1 % van alle onderzochte jongeren. Daaropvolgend wordt het volgen van speciaal onderwijs zien als een iets kleinere risicofactor, namelijk 10,4% van alle onderzochte jongeren.

Bij het historische verleden van probleemgedrag bleek eerder contact met de politie de grootste voorspeller voor recidivegedrag. Dit was bij namelijk 50,9% van alle onderzochte jongeren het geval. Een kleiner percentage 10,1% van alle onderzochte jongeren had een voorgeschiedenis van GGZ-hulp in de afgelopen zes maanden. Tot slot had 4,4% van de onderzochte jongeren in het verleden in een tehuis gezeten.

Bij gezinsfactoren speelt voornamelijk het hebben van gescheiden ouders een grote rol. Namelijk bij 39% van de onderzochte jongeren was dit het geval. Een beschermende statische component was het hebben van een hoog opleidingsniveau. Dit was bij 26,9% van de onderzochte jongeren het geval.

In tabel 2 is een overzicht van de belangrijkste resultaten weergegeven van de statische risicofactoren.

Tabel 2

STATISCHE RISICOFACTOREN	
Individuele factoren	
Achtergrondkenmerken	- Mannelijk geslachtskenmerk - Volgen van speciaal onderwijs - Persoonlijkheidsstoornis met theatraal, emotioneel of grillig gedrag. (Bijv. Anti-sociale persoonlijkheidsstoornis, Borderline persoonlijkheidsstoornis, Theatrale persoonlijkheidsstoornis of Narcistische persoonlijkheidsstoornis)
Historisch verleden	- Langdurige geschiedenis van antisociaal gedrag en een deviante ontwikkeling - Eerder contact met politie - GGZ-hulp in de afgelopen 6 maanden - In het verleden in een tehuis gezeten - Verleden van middelengebruik
Gezinsfactoren	
	- Het hebben van gescheiden ouders - Familiegeschiedenis van criminaliteit - Gebrekkig of onvoldoende ouderlijk toezicht

4.2 Dynamische risicofactoren

Dynamische risicofactoren zijn meestal wel te beïnvloeden door behandeling. Daar is vaak wel een langdurig interventietraject voor nodig omdat bijvoorbeeld denkpatronen niet van de een op de andere dag kunnen veranderen. Daar is tijd voor nodig om de nieuwe denkpatronen aan te leren en ermee te oefenen zodat deze tot slot eigen gemaakt kunnen worden (<http://mens-en-samenleving.infonu.nl/diversen/41119-risc-recidive-inschatting-schalen-kans-op-delictgedrag.html>).

Bij dynamische factoren wordt een onderscheid gemaakt tussen acute en stabiele dynamische risicofactoren (Harris et al., 1998). De acute dynamische risicofactoren hebben betrekking op korte periodes, en kunnen plotseling veranderen. Een voorbeeld van een acute dynamische factor is de toegang die de delinquent heeft tot een mogelijk slachtoffer. Een ander voorbeeld van een acute risicofactor tot het plegen van een delict is een aanval van acute boosheid. Acute factoren zijn factoren die van invloed kunnen zijn op de directe aanleiding tot een delict en worden daarom vaak gezien als een signaal voor een acuut delictgevaar. Gekeken op de langere termijn, hebben ze slechts beperkte voorspellende waarde (Hanson, 2000; Hanson & Harris, 2001). Bij acute dynamische risicofactoren kan een gerichte interventie leiden tot een snelle verandering in het gedrag van de delinquent.

Stabiele dynamische factoren zijn in tegenstelling tot acute dynamische factoren juist beïnvloedbare factoren die zich op langere termijn voordoen. Voorbeelden van stabiele dynamische factoren zijn alcoholisme, werkloosheid of het hebben van een persoonlijkheidsstoornis (Hanson & Harris, 2001). De stabiele dynamische risicofactoren zijn belangrijk voor het bepalen van de richting van de behandeling, omdat de reductie van deze stabiele factoren samengaat met het reduceren van het recidiverisico (Andrews & Bonta, 1994).

In het onderzoek naar de criminogene en beschermende factoren bij jongeren die een basisraadsonderzoek hebben ondergaan (A.M. van der Laan et al., 2009) is onderzoek gedaan naar de mate waarin dynamische risicofactoren en beschermende factoren voorkomen bij jongeren. Er wordt hierbij een onderscheid gemaakt tussen individuele factoren, gezinsfactoren en de bredere sociale omgeving. Bij individuele factoren is onder andere onderzoek gedaan naar het temperament van de jongeren. Hieruit bleek dat vooral een hoog niveau van frustratie(13,1%) bij jongeren een belangrijke dynamische risicofactor is. Het opzoeken van spanning(11,6%), een hoog niveau van agressie(11,4%) en een lage zelfcontrole(10,1%) zijn ook dynamische risicofactoren die de kans op het plegen van delicten vergroten. Beschermende dynamische factoren die vallen onder het temperament van jongeren zijn het zoeken van lage spanning(12,2%) en een hoge mate van zelfcontrole(10,8%).

Onder individuele dynamische risicofactoren vallen ook gedragsproblemen.

Vooraf impulsief gedrag is een grote risicofactor, bij 35% van de jongeren was hier sprake van. Ook had 30,9% van de jongeren last van aandachtsproblemen en 26,6% van oppositioneel opstandig gedrag. Tot slot zijn agressief gedrag(15,8%) en andere antisociale gedragingen ook dynamische risicofactoren. Bij gedragsproblemen komen geen beschermende factoren voor.

Ook is er bij individuele dynamische risicofactoren onderzoek gedaan naar de leefstijl. Hieruit bleek dat 30,7% van de jongeren doordeweeks veel vrije tijd buitenshuis doorbracht met vrienden. Ook had 10,8% last van problematisch middelengebruik en gokgedrag. Een beschermende factor die hiertegenover staat is als de jongeren lid waren van een sportvereniging en dit was bij 28,6% van de jongeren het geval.

Dynamische risicofactoren in de gezinssituatie zijn een zwakke binding met vader(5,4%) en een zwakke binding met moeder(9,5%). Ook problematisch middelengebruik van een gezinslid is een dynamische risicofactor en dit kwam bij 2,2% van de jongeren voor. Als ouders toezicht hebben op de vrije tijd van jongeren (65,5%) en toezicht hebben op diens vrienden (68,5%) vermindert dit juist de kans op het plegen van delicten. Ook zijn een sterke binding met vader (7%) en een sterke binding met moeder (9,5%) beschermende gezinsfactoren.

Bij het onderzoek naar dynamische risicofactoren bij de bredere sociale omgeving van de jongeren kwam naar voren dat 42,1% van de jongeren vrienden had die al met politie in aanraking waren gekomen. Ook het behalen van slechte resultaten op school kwam bij 5,1% van de jongeren voor en 16,8% van de onderzochte jongeren spijbelde regelmatig. Tot slot was 12,5% wel eens geschorst op school. Beschermende sociale omgevingsfactoren die de kans op het plegen van delicten verminderen was het behalen van goede schoolresultaten (49,8%) en een goede relatie met de leerkracht (58,7%).

In tabel 2.2 is een overzicht van de belangrijkste resultaten weergegeven van de dynamische risicofactoren.

Tabel 2

DYNAMISCHE RISICOFACTOREN	
Individuele factoren	
Temparement	- Hoog niveau van frustratie - Opzoeken van spanning - Hoog niveau van agressie - Lage zelfcontrole
Gedragsproblemen	- Impulsief gedrag - Aandachtsproblemen - Oppositioneel gedrag - Agressief gedrag - Ander antisociaal gedrag
Leefstijl	- Veel vrije tijd buitenshuis doorbrengen met vrienden - Problematisch middelengebruik of gokgedrag
Gezinsfactoren	- Zwakke binding vader - Zwakke binding met moeder - Problematisch middelengebruik van een gezinslid
Bredere sociale omgeving	- Vrienden en medescholieren die al met politie in aanmerking zijn gekomen - Behalen van slechte resultaten op school - Spijbelgedrag - Schorsing op school - Veel criminaliteit in de omgeving

Van Domburgh, de Ruiter en Doreleijers (2004) deden een literatuuronderzoek naar de rol van risicofactoren bij recidive van jeugdige delinquenten. In deze studie werden de dynamische risico- en beschermende factoren georganiseerd in 8 verschillende domeinen die hieronder verder beschreven worden.

Gezin en familie

Het eerste domein is opgesteld omdat uit onderzoek is gebleken dat problemen binnen gezin en familie zoals: een slechte band tussen ouder/opvoeder en kind, weinig cohesie binnen een gezin en een slechte communicatie onderling, een negatieve invloed hebben op het recidivegedrag van jongeren (Cottle, Lee & Heilbrun, 2001). Ook een zwakke hechting tussen ouder en kind, in combinatie met weinig structuur en controle door de ouders, blijkt ook een negatieve invloed te hebben op recidiverisico (Hoge et al, 1994).

Sociale contacten

Sociale contacten en leeftijdsgenoten met wie een jeugddelinquent omgaat, zijn van grote invloed op zijn criminele loopbaan (Brenda, Corijn & Toombs, 2001). Dan praten we voornamelijk over het lid zijn van een bende, die het risico op recidive verhogen (Hoge et al., 1994). Het gebrek aan sociale steun vergroot de kans op recidive (Gates, Dowden & Brown, 1998) en het is tevens van belang dat een jongere in staat is hulp te kunnen inroepen of accepteren wanneer deze van buitenaf wordt aangeboden (Van Domburgh, de Ruiter & Doreleijers, 2004). Tot slot is het wonen in en buurt waar veel criminaliteit voorkomt ook een risicofactor voor recidive (Farrington, 1995).

Werk, opleiding en vrijetijdsbesteding

Een zinvolle dagbesteding is belangrijk, omdat deze structuur biedt, verveling voorkomt en leidt tot meer zelfwaardering en waardering van anderen. Onder een zinvolle dagbesteding wordt onder andere verstaan het lid zijn van een sportclub, het hebben van persoonlijke interesses of hobby's, en weinig tijd spenderen aan passieve activiteiten zoals televisie kijken (Hoge et al., 1996). De afwezigheid van deze zinvolle dagbesteding vormen meer risico voor het ontstaan van recidivegedrag (Cottle et al., 2001). Werkloos zijn blijkt vooral een risicofactor te zijn voor het plegen van vermogensdelicten (Farrington, 1995).

Middelengebruik

Middelengebruik is ook een risicofactor voor recidive die in meerdere onderzoeken naar voren komt (Quist & Matshazi, 2000; Wilson, Rojas, Haapanen, Duxbury & Steiner, 2001). Als het middelengebruik ook nog eens gecombineerd wordt met het gebruik van alcohol, en ermee gestart wordt op een jonge leeftijd, wordt dit recidiverisico nog eens verhoogd (Benda et al., 2001).

Persoonlijkheidskenmerken

Andrews(1996) onderscheidde een anti-sociaal persoonlijkheidsstoornis, hieronder vallen de karaktertrekken agressief, egocentrisch, impulsief en/of ongevoelig temperament, een zwakke socialisatie en zwakke probleemoplossende zelfcontrolevaardigheden. Deze karaktertrekken behorend tot het anti-sociale persoonlijkheidscomplex, vormen een risico voor recidivegedrag en dit wordt door meerdere onderzoekers bevestigd (Bonta et al., 1998; Cottle et al., 2001; Frick, 2000; Raskin White et al., 2001).

Psychopathologie

Een gedragsstoornis of antisociale persoonlijkheidsstoornis hebben een voorspellende waarde voor zowel seksuele recidive als algemene recidive bij jeugdige en volwassen delinquenten (Hanson & Bussière, 1998). De relatief minder ergere psychopathologische vormen zoals stressklachten en/of angstklachten, bleken ook een sterke voorspellende risicofactor voor recidive (Cottle et al., 2001).

Opleiding en intelligentieniveau

Uit enkele studies blijkt dat een laag opleidingsniveau kan zorgen voor een grotere kans op recidive (Duncan, Kennedy & Patrick, 1995). Ook leermoeilijkheden zoals dyslexie (Brier, 1994) en een laag verbaal IQ blijken van invloed te zijn op recidiverisico (Benda & Tollett, 1999).

Cognities

De aanwezigheid van antisociale cognities zijn ook van belang voor het in herhaling vallen van delinquent gedrag. Voorbeelden van antisociale cognities zijn antisociale houdingen, overtuigingen, waarden en cognitie-emotionele gemoedstoestanden zoals wanhoop, woede en wrok (Andrews, 1996). Deze

antisociale cognities uiten zich weer in antisociaal gedrag (Duncan et al. 1995) wat weer leidt tot een grotere kans op recidive.

In tabel 3 staat een overzicht van de 8 domeinen en daarbij behorende risicofactoren.

Tabel 3

Domein	Dynamische risicofactoren
Gezin en familie	- slechte band tussen ouder/opvoeder en kind - weinig cohesie binnen het gezin - slechte communicatie onderling - zwakke hechting tussen ouder en kind - weinig structuur en controle door de ouders
Werk, opleiding en vrijetijdsbesteding	- Afwezigheid zinvolle dagbesteding - Werkloos zijn
Sociale contacten	- Lid zijn van een bende - Gebrek aan sociale steun - Wonen in een buurt met veel criminaliteit
Middelengebruik	- Middelen en alcohol gebruik - Start van dit gebruik al op jonge leeftijd
Persoonlijkheidskenmerken	- Sociaal persoonlijkheidscomplex, - Agressief, egocentrisch, impulsief, ongevoelig temperament, een zwakke socialisatie en zwakke probleemoplossende zelfcontrolevaardigheden
Psychopathologie	- Gedragsstoornis - Antisociale persoonlijkheidsstoornis - Stressklachten en angstklachten
Opleiding/intelligentieniveau	- Laag opleidingsniveau - Leermoeilijkheden zoals dyslexie en laag verbaal IQ - Laag totaal IQ

Cognitie	- antisociale houdingen, overtuigingen, waarden en cognitie-emotionele gemoedstoestanden zoals wanhoop, woede en - antisociaal gedrag
-----------------	--

4.3 Beschermende risicofactoren

Beschermende factoren zijn factoren die probleem gedrag direct verkleinen (Luthar et al., 2000) en zo ook de kans op recidive verkleinen. Deze beschermende factoren zorgen voor een gezonde ontwikkeling (Fergus and Zimmerman 2005; Ostaszewski and Zimmerman, 2006) en stimuleren sociaal gedrag (Stouthamer-Loeber et al., 2002). Voorbeelden van beschermende factoren zijn een goede binding met de ouders (Dekovic, 1999; Stouthamer-Loeber et al., 2002), geen overbeschermende ouders, geen stressvolle ouders, positieve familie en school omgeving, verlegen zijn, hoge zelfcontrole (van der Laan, Veenstra, Bogaerts, Verhulst & Ormel, 2009), een makkelijk temperament of hoog IQ (Condly, 2006; Vanderbilt-Adriance & Shaw, 2008), een goede controle en structuur binnen de familie (Condly, 2006; Herrenkohl et al., 2003; Vanderbilt-Adriance & Shaw, 2008), omgaan met jongeren die afwijzend staan tegenover delinquent gedrag (Hoge et al., 1994), het hebben van een zinvolle dagbesteding, effectief gebruiken van de vrije tijd en een positieve respons op autoriteit (Hoge et al, 1996) en tot slot is een normaal gemiddeld tot bovengemiddeld IQ (Hoge et al.,1996) en een hoog IQ een beschermende factor voor recidive (Condly, 2006).

In tabel 4 staat een overzicht van de 8 domeinen en daarbij behorende beschermende factoren.

Tabel 4

Domein	Beschermende factoren
Gezin en familie	- Goede binding met ouders - Goede structuur en controle binnen familie - Geen overbeschermende ouders - Lage stress bij de ouders - Positieve familie omgeving
Werk, opleiding en vrijetijdsbesteding	- Zinnvolle dagbesteding - Effectief gebruik vrije tijd
Sociale contacten	- Hebben van vrienden die delinquent gedrag afkeuren
Middelengebruik	
Persoonlijkheidskenmerken	- Makkelijk temperament - Positieve respons op autoriteit - Verlegenheid - Hoge zelfcontrole
Psychopathologie	
Opleiding/intelligentieniveau	- Bovengemiddeld tot Hoog IQ - Positieve school omgeving
Cognitie	

4.4 Verschillen binnen de Dual Taxonomy

Moffitt(1993) maakte in haar Dual Taxonomy model een onderscheid tussen een groep jongeren waarbij het delinquent gedrag werd beperkt tot gedurende de adolescentie, de adolescence limited offenders, en tussen een groep jongeren waarbij het antisociale gedrag al veel vroeger begon en voortduurt tot in de volwassenheid, de life-course persistent offenders. De groep life-course persistent offenders kenmerkt zich door gedragsproblemen beginnend op vroege leeftijd (soms al peuter-kleuterleeftijd), die steeds erger worden en zich uiteindelijk ontwikkelen tot een chronische vorm van delinquent gedrag in de adolescentie, en een criminele levensstijl in de volwassenheid.

In het eerder vermeld onderzoek van van Domburgh, de Ruiter en Doreleijers (2004), stelden zij hierin dat ondanks verscheidene studies naar de risicofactoren voor het ontwikkelen van delinquent gedrag, deze factoren niet meteen evident zijn voor het onderscheid tussen de jongeren die persisterend delinquent gedrag vertonen, en degenen die dit niet doen. Zij vonden op een aantal risicofactoren verschillen tussen jongeren die persisteren in dit delinquent gedrag en de jongeren die hier in de jongvolwassenheid mee stoppen.

Risicofactoren voor life-course persistent offenders: het voorkomen van fysiek geweld, seksueel misbruik en verwaarlozing binnen een gezin zijn risicofactoren voor delinquent gedrag dat aanhoudt tot in de volwassenheid (Raskin White, Bates & Buyske, 2001). Negatieve psychosociale gezinsfactoren zoals middelengebruik van de ouders, een ontbrekende gezinsstructuur en een geringe draagkracht/draaglast verhouding van de ouders (Dowden & Brown, 1998), vormen eveneens een voorspeller voor aanhoudend delinquent gedrag tot in de volwassenheid (Lay et al, 2001). Uit onderzoek blijkt dat persisterende delinquenten zoals de life-course persistent offenders, vaker in achterstandbuurten wonen waar veel criminaliteit voorkomt. Ze hebben ook vaker meer criminele sociale contacten in tegenstelling tot de adolescent-limited offenders (Farrington, 1995). Een onderscheidende factor voor de adolescent-limited offenders en de life-course persistent offenders is de mate van impulsiviteit bij delinquenten (Farrington, 1995). De gedragsstoornis hangt met een grotere mate van recidiverisico samen (Bonta et al, 1998). Jongeren met een gedragsstoornis en/of ADHD blijken tevens meer risico te hebben tot aanhoudend delinquent gedrag tot in de volwassenheid (Lay et al, 2001). De aanwezigheid van

psychopathische karaktertrekken zoals impulsiviteit, ongevoeligheid in omgang met anderen mensen, het gebrek aan empathie en narcistische trekken, vormt een belangrijke risicofactor voor recidivegedrag bij kinderen en in de volwassenheid (Hemphill, Hare & Wong, 1997).

Conclusie

In dit literatuuronderzoek is geprobeerd antwoord te geven op de volgende onderzoeksvraag en subvragen.

De onderzoeksvraag: **“Welke risicofactoren leiden bij jeugddelinquenten tot recidivegedrag?”**

Uit onderzoek is gebleken dat de risicofactoren die van invloed zijn op het toenemende recidive gedrag bij jeugddelinquenten zowel statische en moeilijk veranderbare risicofactoren zijn, als dynamische risicofactoren die wel door onder andere behandeling veranderbaar zijn. Het risico op aanhoudend en herhaaldelijk delinquent gedrag ligt niet alleen bij het individu, maar ook gezinsfactoren en de sociale omgeving zijn van invloed.

Individuele factoren die van invloed zijn op recidive zijn persoonlijkheidskenmerken zoals een hoog temperament en een lage zelfcontrole. Deze jongeren hebben last van frustratie en zijn geneigd om vaak spanning op te zoeken. Recidiverende jongeren hebben vaak last van gedragsproblemen zoals agressief en impulsief gedrag, aandachtsproblemen, oppositioneel gedrag. Ook wanneer er bij jongeren sprake is van een persoonlijkheidsstoornis zoals een antisociale, borderline, theatrale en narcistische persoonlijkheidsstoornis, vergroot dit de kans dat zij opnieuw de fout in gaan. Ook is gebleken is dat jongens vaker recidiveren dan meisjes. Wat betreft opleiding en intelligentieniveau zijn belangrijke risicofactoren ondermeer: het opleidingsniveau, slechte resultaten school, spijbelen, schorsing, dyslexie, een laag verbaal IQ of andere leermoeilijkheden en een laag IQ in het algemeen. Andere individuele risicofactoren zijn: stress of angstklachten, antisociale houdingen, overtuigingen, waarden en tot slot cognitie-emotionele gemoedstoestanden zoals wanhoop, woede en antisociaal gedrag.

Ook de achtergrondkenmerken van de delinquent zoals een langdurige geschiedenis van antisociaal gedrag vergroot het risico. Andere risicofactoren zijn

eerdere hulp van het GGZ en in een tehuis te hebben gezeten. Alcohol of middelengebruik zowel in het verleden of recentelijk, door de jeugddelinquent zelf of door een familielid, is ook een risicofactor waar rekening mee gehouden moet worden bij de kans op recidive. Het hebben van een zinvolle dagbesteding waaronder bijvoorbeeld het volgen van een opleiding, het hebben van een baantje of het lid zijn van een sport- of hobbyvereniging, is belangrijk om jongeren te weerhouden van delinquent gedrag en kan worden gezien als een beschermende factoren. Het ontbreken van een zinvolle dagbesteding en bijvoorbeeld werkloosheid zijn belangrijke risicofactoren. Gezinsfactoren die van invloed zijn op recidive zijn: het hebben van gescheiden ouders, criminaliteit in de familie in het heden of verleden, gebrekkelijk ouderlijk toezicht, gebrekkig of onvoldoende ouderlijk toezicht, een slechte band tussen ouders/opvoeders en jeugddelinquent, weinig cohesie, controle, structuur en slechte communicatie binnen het gezin.

De sociale omgeving van een jongere speelt ook een belangrijke rol. Sociale risicofactoren zijn het wonen in een buurt waar veel criminaliteit plaatsvindt, het omgaan met verkeerde vrienden die ook eerder met politie in aanmerking zijn gekomen, het lid van een bende, gebrek aan sociale steun.

Nu antwoord is gegeven op de onderzoeksvraag welke factoren de kans op recidive bij jeugddelinquenten vergroten, komen we bij de eerste subvraag: **“Welke beschermende factoren verkleinen de kans op nieuw delinquent gedrag?”** Beschermende factoren zijn belangrijk om op te focussen bij het voorkomen van recidivegedrag. Beschermende sociale omgevingsfactoren die de kans op het plegen van nieuwe delicten verminderen zijn: het behalen van goede schoolresultaten en een goede relatie met de leerkracht, het effectief gebruik van vrije tijd en een zinvolle dagbesteding zoals het lid zijn van een sportclub, het hebben van persoonlijke interesses of hobby's, en weinig tijd spenderen aan passieve activiteiten zoals televisie kijken is belangrijk, omdat deze structuur biedt, verveling voorkomt en leidt tot meer zelfwaardering en waardering van anderen.

Beschermende persoonlijkheidskenmerken zijn: het beschikken over een positieve respons op autoriteit, een laag temperament, hoge mate van zelfcontrole, een hoog opleidingsniveau en het hebben van een normaal gemiddeld tot bovengemiddeld IQ . Tot slot zijn beschermende gezinsfactoren: een sterke binding tussen de jeugddelinquent met vader en/of moeder. Ook is het belangrijk dat de

ouders toezicht hebben op de vrije tijd van hun kinderen en toezicht hebben op diens vrienden.

De tweede subvraag:

“Wat is het verschil tussen de risico en beschermende factoren voor recidivegedrag bij de adolescent-limited offenders en de life-course-persistent offenders?” Het onderscheid dat door Moffitt is gemaakt is voornamelijk gebaseerd op de leeftijd waarop het delinquente gedrag begint en het verloop van dit antisociale gedrag, dus tot wanneer dit gedrag voortduurt. De groep life-course persistent offenders wordt gekenmerkt door delinquent gedrag dat al start op vroege leeftijd en voortduurt tot in de late volwassenheid.

Persoonlijkheidskenmerkende risicofactoren die onderscheidend zijn tussen de twee groepen: De life-course persistent offenders hebben vaker last van een gedragsstoornis en/of ADHD, meer last van psychopathische karaktertrekken zoals impulsiviteit en empathie en zijn zij ongevoeliger in de omgang met andere mensen in tegenstelling tot jongeren die enkel delinquent gedrag vertonen gedurende de adolescentie

Gezinsfactoren die de life-course persistent offenders onderscheiden van de adolescent limited offenders zijn: het voorkomen van fysiek geweld, seksueel misbruik en verwaarlozing binnen een gezin. Dit uit zich bij de life-course persistent offenders vaak in gedragsproblemen op al jonge leeftijd. Een andere negatieve psychosociale gezinsfactor is wanneer er verdovende middelen worden gebruikt door een of beide ouders. Ook een ontbrekende gezinsstructuur vormt een risicofactor dat delinquent gedrag aanhoudt tot in de volwassenheid.

Sociale omgevingsfactoren die van invloed zijn op het verloop van de criminele loopbaan van een jeugddelinquent: het opgroeien in een achterstandbuurt waar veel criminaliteit voorkomt, heeft deze een grotere kans dat het delinquent gedrag tot in de late volwassenheid aanhoudt. Door deze criminele omgeving komen de life-course persistent offenders vaak eerder in contact met criminaliteit en is de verleiding tot het plegen van delicten groter. Ook hebben ze vaak meer criminele vrienden in tegenstelling tot de adolescent limited offenders waardoor zij ook een grotere kans hebben om langer door te gaan met hun delinquente gedrag.

Discussie

Dit literatuuronderzoek heeft risico en beschermende factoren bij recidivegedrag van jeugddelinquenten onderzocht. Hieruit is gebleken dat het een samenhang is van verschillende factoren op verschillende domeinen. Dit onderzoek geeft voorbeelden van risicofactoren en beschermende factoren zodat deze informatie kan worden meegenomen in de diagnostiek en behandeling van jeugddelinquenten om zo toekomstig recidivegedrag te voorkomen of te verminderen. De resultaten uit dit onderzoek kunnen dus als handvatten dienen bij de aanpak van recidivegedrag bij jeugddelinquenten.

Omdat in dit literatuuronderzoek geen onderscheid gemaakt werd over de mate van invloed dat de risicofactoren op het recidivegedrag uitoefenen, zou verder onderzoek zich hierop moeten richten. Verder is het van belang dat er onderzoek wordt gedaan naar de behandeling van deze risicofactoren zodat deze aangepakt kunnen worden en de recidivecijfers in ons land daadwerkelijk zullen gaan dalen. Tot slot heeft dit literatuuronderzoek enkele verschillen aangeduid tussen de life-course persistent offenders en de adolescent limited offenders. Als toekomstig onderzoek zich hier nog specifiek op zal gaan richten kunnen de risicofactoren misschien al op jonge leeftijd worden opgespoord en kan vroege behandeling misschien zelfs voorkomen dat deze jeugddelinquenten een chronisch criminele leefstijl gaan ontwikkelen die doorgaat tot in de volwassenheid.

Literatuurlijst

Andrews, D. A. (1996). Criminal recidivism is predictable and can be influenced: An update. *Forum on Corrections Research*, 8, 42-44.

Benda, B.B., Corwijn, R.F., & Toombs, N.J. (2001). Recidivism among adolescents serious offenders: Prediction of entry into the Correctional system for adults. *Criminal Justice and Behavior*, 28, 588-613.

Benda, B.B., & Tollett, C.L. (1999). A study of recidivism of serious and persistent offenders among adolescents, *Journal of Criminal Justice*, 27, 111-126.

Bonta, J., Hanson, R.K., & Law, M. (1998). The prediction of criminal and violent recidivism among mentally disordered offenders: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 123, 123-142.

Brier, N. (1994). Targeted treatment or adjudicated youth with learning disabilities: Effects on recidivism. *Journal of Learning Disabilities*, 27, 215-222.

Condly, S. J. (2006). Resilience in children: a review of literature with implications for education. *Urban Education*, 41, 211–236.

Cottle, C.C., Lee, R.J., & Heilbrun, K. (2001). The prediction of criminal recidivism in juveniles: A meta-analysis. *Criminal Justice and Behavior*, 28, 367-394.

Dekovic, M. (1999). Risk and protective factors in the development of problem behavior during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 28, 667–685.

Downden, C., & Brown, S.L. (1998). Case need domain:: Substance abuse. *Forum on Corrections Research*, 10, 28-31.

Duncan, R.D., Kennedy, W.A., & Patrick, C.J. (1995). Four-factor model of recidivism in male juvenile offenders. *Journal of Clinical Child Psychology*, 24, 250-257.

Farrington, D.P. (1995). The development of offending and antisocial behavior from childhood: Key findings from the Cambridge study in delinquent development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36, 929-964.

Fergus, S., & Zimmerman, M. A. (2005). Adolescent resilience: a framework for understanding healthy development in the face of risk. *Annual Review of Public Health, 26*, 399–419.

Ferwerda, H., Kleemans, E., Korf, D.J. & Laan, P. van der (2003). Veelplegers. *Tijdschrift voor Criminologie, 45*, 2, 110-118.

Frick, P.J. (2000). *Using the construct of psychopathy to understand antisocial and violent youth*. Presented at Festschrift honoring the work of Robert D. Hare at the University of British Columbia, Vancouver, CA.

Gates, M., Dowden, C., & Brown, S.L. (1998). Case need domain: Community functioning. *Forum on Corrections Research, 10*, 35-37.

Hanson, R.K., & Bussière, M.T. (1998). Predicting relapse: A meta-analysis of sexual offender recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 66*, 348-362.

Herrenkohl, T. I., Hill, K. G., Chung, I. J., Guo, J., Abbott, R. D., & Hawkins, J. D. (2003). Protective factors against serious violent behavior in adolescence: a prospective study of aggressive children. *Social Work Research, 27*, 179–191.

Hemphill, J.F., Hare, R.D., & Wong, S. (1997), Psychopathy and recidivism: A review. *Legal and Criminological Psychology, 3*, 141-172.

Hoge, R.D., Andrews, D.A., & Leschied, A.W. (1994). Tests of three hypotheses regarding the predictors of delinquency. *Journal of Abnormal Child Psychology, 22*, 547-559.

Hoge, R.D., Andrews, D.A., & Leschied, A.W. (1996). An investigation of risk and protective factors in a sample of youthful offenders. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 37*, 419-424.

Jeugdcriminaliteit (2011). WODC. Verleend op 15-04-2011 van <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/jeugdcriminaliteit#ref-justitie>

Jeugdige veelplegers (Ido Weijers, Kristien Hepping, Marjolein Kampijon)

APA: Weijers, I., Hepping, K. & Kampijon, M. (2010). *Jeugdige veelplegers*. Amsterdam: SWP.

Lay, B., Ihle, W., Esser, G., & Schmidt, M.H. (2001). Risikofactoren für Delinquenz bei Jugendlichen und deren Fortsetzung bis in das Erwachsenenalter. *Monatsschrift für Kriminologie*, 84, 119-132.

Leuger, R.J., & Cadman, W. (1982). Variables associated with recidivism and program termination of delinquent adolescents. *Journal of Clinical Psychology*, 38, 861-863.

Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: a critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71, 543–562.

Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent anti-social behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674-701.

Murray, J., & Farrington, D. P. (2010). Risk factors for conduct disorder and delinquency: Key findings from longitudinal studies. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 55(10), 633-642.

Ostaszewski, K., & Zimmerman, M. A. (2006). The effects of cumulative risks and promotive factors on urban adolescent alcohol and other drug use: a longitudinal study of resiliency. *American Journal of Community Psychology*, 38, 237–249.

Quist, R.M., & Matshazi, D.G.M. (2000). The Child and Adolescent Functional Assessment Scale (CAFAS): A Dynamic Predictor of Juvenile Recidivism. *Adolescence*, 35(137), 181-192.

Raskin White, H., Bates, M. E., & Buyske, S. (2001). Adolescence-limited versus persistent delinquency: Extending Moffitt's hypothesis into adulthood. *Journal of Abnormal Psychology*, 110(4), 600-609.

Richtlijn voor strafvordering jeugd 2006 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2006-59-p10->

SC74462.html?zoekcriteria=%3Fzkt%3DEenvoudig%26vrt%3Dstcrt%2B2006%2B59&resultIndex=6&sorttype=1&sortorder=4#IDAJCWXB

Stouthamer-Loeber, M., Loeber, R., Wei, E. H., Farrington, D. P., & Wikström, P.O. H. (2002). Risk and promotive effects in the explanation of persistent serious delinquency in boys. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70, 111–123.

Tollenaar, N., Huijbregts, G.L.A.M., Meijer, R.F., Dijk, J. van (2008). *Monitor veelplegers 2008: Samenvatting van de resultaten* (WODC Fact sheet 2008-1). Den Haag: WODC.

Van Acker, J. (1998). *Jeugdcriminaliteit: feiten en mythen over een beperkt probleem*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum

Vanderbilt-Adriance, E., & Shaw, D. S. (2008a). Protective factors and the development of resilience in the context of neighborhood disadvantage. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 887–901.

Van der Laan, A., Blom, M., Tollenaar, N., Kea, R. (2009). *Monitor Jeugdcriminaliteit 2009: Trends in de geregistreerde jeugdcriminaliteit onder 12- tot en met 24-jarigen in de periode 1996-2007* (WODC Periodiek rapport 2010-02). Den Haag: WODC.

Van Domburgh, L. van, de Ruiter, C. & Doreleijers, T. (2004). De rol van dynamische risicofactoren bij recidive van jeugdige delinquenten: een internationaal literatuuronderzoek. *TOKK*, 29(1), 44-52. Retrieved from <http://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=dIhUFLvmJ7AC&oi=fnd&pg=PA44&dq=risicofactoren+adolescent+limited&ots=kB9mKXUQFo&sig=esDIdhOJgsFI85P30EevY1jN8rA#v=onepage&q&f=false>

Van der Laan, A. M., van der Schans, C. A., Bogaerts, S., Doreleijers, T. A. H. (2009). *Criminogene en beschermende factoren bij jongeren die een basisraadsonderzoek ondergaan. (Een verkennende inventarisatie van de mate van zorg en van risico- en beschermende factoren gesignaleerd door raadsonderzoekers)*. (Rapportnr. ISBN:978-90-8974-151-6) Opgehaald van het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum van het Ministerie van Veiligheid: <http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/voorstudie-aard-criminogene->

beschermende-en-risicofactoren-factoren-jongeren-die-instromen-bij-de-raad-voor-de-kindbescherming.aspx

Van der Laan, M., Veenstra, R., Bogaerts, S., Verhulst, F. C., & Johan Ormel (2010). Serious, Minor, and Non-Delinquents in Early Adolescence: The Impact of Cumulative Risk and Promotive Factors. The TRAILS Study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38(3), 339-351. Doi: 10.1007/s10802-009-9368-3

Wilson, J.J., Rojas, N., Haapanen, R., Duxbury, E., & Steiner, H. (2001). Substance abuse and criminal recidivism: A prospective study of adolescents. *Child Psychiatry and Human Development*, 31, 297–312.